

OMAN ÄIDINKIELEN OPETUS SUOMESSA

Selvitys oman äidinkielen opettajien ja opetuksen tilanteesta

Oman äidinkielen opettajat ry

Sisällys

Johdanto	1
1 Kyselyn taustatiedot	2
1.1 Opetuspaikat ja -kielet	2
1.2 Opettajien työsuhteet ja opetustunnit	2
1.3 Opettajien koulutustausta	3
2 Opetuksen kehittämistarpeet	4
2.1 Isot ja heterogeeniset opetusryhmät	4
2.2 Opetuksen aikataulut	5
2.3 Työsuhdeasiat	5
2.4 Oppimateriaalit, työtilat ja arviointi	6
2.5 Yhteydenpito vanhempiin ja opetuksesta tiedottaminen	6
2.6 Tutkintojen rinnastaminen	7
2.7 Yhteistyö muiden opettajien kanssa	7
Lopuksi	8
Lähteet	9

Johdanto

Oman äidinkielen opettajat ry on toukokuussa 2018 perustettu oman äidinkielen opettajien valtakunnallinen yhdistys. Yhdistyksen toiminnan tavoitteena on toimia jäsentensä yhdyssiteenä ja edistää heidän asemaansa työelämässä, edistää oman äidinkielen asemaa oppiaineena, tukea monikielisyyden kehitystä koulussa ja sen ulkopuolella, edistää eri kulttuurien tunnetuksi tuleamista ja monikulttuurisuutta koulussa sekä tukea yhteistyötä oman äidinkielen opettajien ja muiden lasten opetukseen ja kasvatukseen osallistuvien ammattilaisten välillä.

Suomessa opetetaan äidinkielenä perusopetuslain mukaan suomen, ruotsin tai saamen kieltä. Perheet, joissa puhutaan muita äidinkieliä, voivat lisäksi saada lapsilleen oman äidinkielen opetusta. Muiden äidinkielten opetuksen suuntaviivoja määritellään tällä hetkellä suosituksissa, jotka ovat perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden liitteenä. Suositusten mukaan *“Äidinkielen opetuksella tuetaan oppilaan ajattelun sekä kielenkäyttötaitojen, itseilmaisun ja viestinnän kehittymistä, sosiaalisten suhteiden ja maailmankuvan muodostumista ja persoonallisuuden ehyttä kasvua.”*

Oman äidinkielen opetuksen piiriin kuuluvat sellaiset lapset, jotka ovat oppineet muun äidinkielen kotona tai esimerkiksi ulkomailla asuessa. Olisi tärkeää ottaa huomioon, että oman äidinkielen opetus koskee muitakin monikielisiä lapsia kuin maahanmuuttajia. Vuoden 2014 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissakaan ei enää puhuta maahanmuuttajista vaan monikielisistä oppilaista. Totta kuitenkin on, että maahanmuuttajat ovat oman äidinkielen opetuksen tyypillinen, joskaan ei ainoa, kohderyhmä. Maahanmuuttajaoppilaat voivat olla Suomeen muuttaneita tai Suomessa syntyneitä lapsia ja nuoria, ja heidän osuutensa perusopetuksen oppilaista on kasvussa. Suurimmissa kaupungeissa maahanmuuttajaoppilaiden osuus on joissakin kouluissa jo yli puolet.

Oman äidinkielen opetusta järjestetään Suomessa noin 50 eri kielessä, ja järjestelyissä on suurta vaihtelua eri kuntien välillä. Isoissa kaupungeissa, joissa oppilaita on enemmän, on yleensä myös vakiintuneemmat järjestelyt. Esimerkiksi Helsingissä ja Espoossa opetusta järjestetään tällä hetkellä yli 40 eri kielessä. Mitä pienemmistä paikkakunnista ja harvinaisemmista kielistä on kyse, sitä vaihtelevammin oman äidinkielen opetusta on saatavilla.

Oman äidinkielen opettajat ry toteutti lukuvuoden 2018–2019 aikana oman äidinkielen opetuksessa toimiville opettajille internet-pohjaisen kyselyn, jonka tarkoitus oli kerätä tietoa opettajien taustoista, opetuksen järjestämisestä eri kunnissa sekä opettajien työssään kokemista haasteista ja kehittämistarpeista. Tässä selvityksessä käydään luvussa 1 läpi opettajien ja opetusjärjestelyiden taustatietoja ja luvussa 2 opettajien vastauksissa esiin tulleita oman äidinkielen opetukseen liittyviä kehittämistarpeita.

1 Kyselyn taustatiedot

Oman äidinkielen opettajat ry:n toteuttamassa kyselyssä tiedusteltiin taustatietoina opettajien opetuspaikat maakunnittain ja opetettavat kielet. Lisäksi kysyttiin opettajien työsuhteista ja opetustuntien määrää. Tärkeää tietoa kehittämistyöhön tuo myös opettajien koulutustausta ja pätevyys.

1.1 Opetuspaikat ja -kielet

Kyselyyn vastasi 31.3.2019 mennessä 79 oman äidinkielen opettajaa. Opettajat opettavat Uudenmaan, Pirkanmaan, Pohjanmaan, Keski-Suomen, Kainuun, Varsinais-Suomen, Päijät-Hämeen ja Pohjois-Savon maakunnissa.

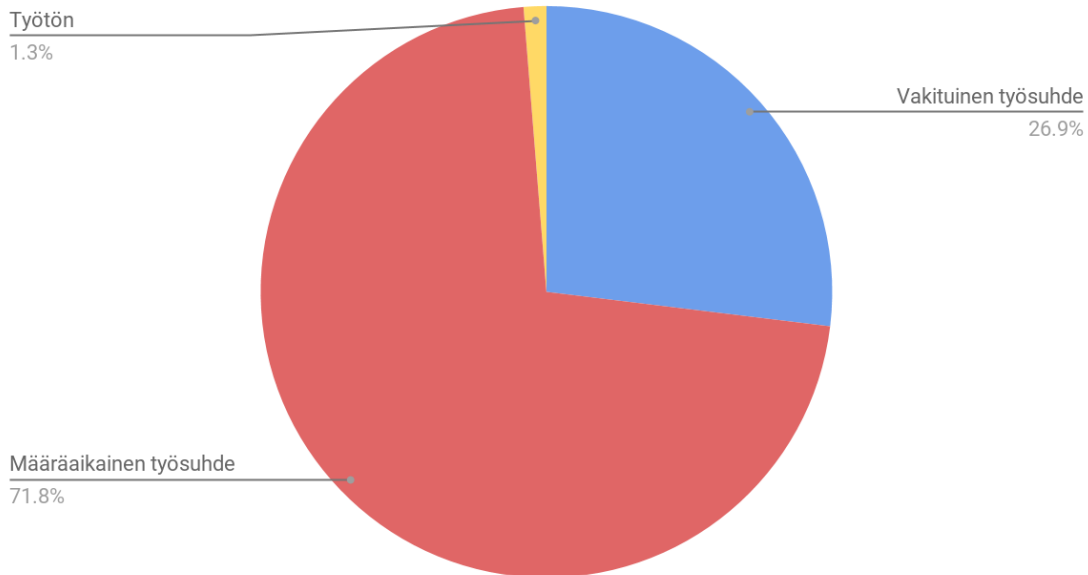
Vastanneet opettajat opettavat seuraavia kieliä: saksa, italia, viro, unkari, hollanti, tamil, englanti, hindi, arabia, urdu, portugali, farsi, vietnam, venäjä, albania, pashtu, kiina, ranska, tsekki, kreikka, somali, puola, kurdi, espanja ja amhara.

Vastanneista opettajista 93,6% (73 henkilöä) on opettamansa kielen syntyperäisiä puhujia, yhdellä henkilöllä virallinen äidinkieli on suomi ja toinen henkilö opettaa kahta kieltä, joista toinen on hänen äidinkielensä, toisessa hän on lähtömaansa toisen virallisen kielen opettaja.

1.2 Opettajien työsuhteet ja opetustunnit

Melko tarkalleen puolet, 40 henkilöä, vastanneista oli päätoimisia opettajia, toisaalta lähes yhtä moni, 34 henkilöä (43,6%), oli sivutoimisia opettajia. Muutama henkilö toimi tuntiopettajana, oli työttömänä tai teki muunlaista opetustyötä. Määräaikainen työsuhte oli tavallisin vastanneiden opettajien keskuudessa, 71,9% vastanneista kertoi olevansa määräaikaisessa työsuhteessa. Vain 26,9% opettajista kertoi olevansa vakituisessa työsuhteessa.

Opettajien työsuhteet

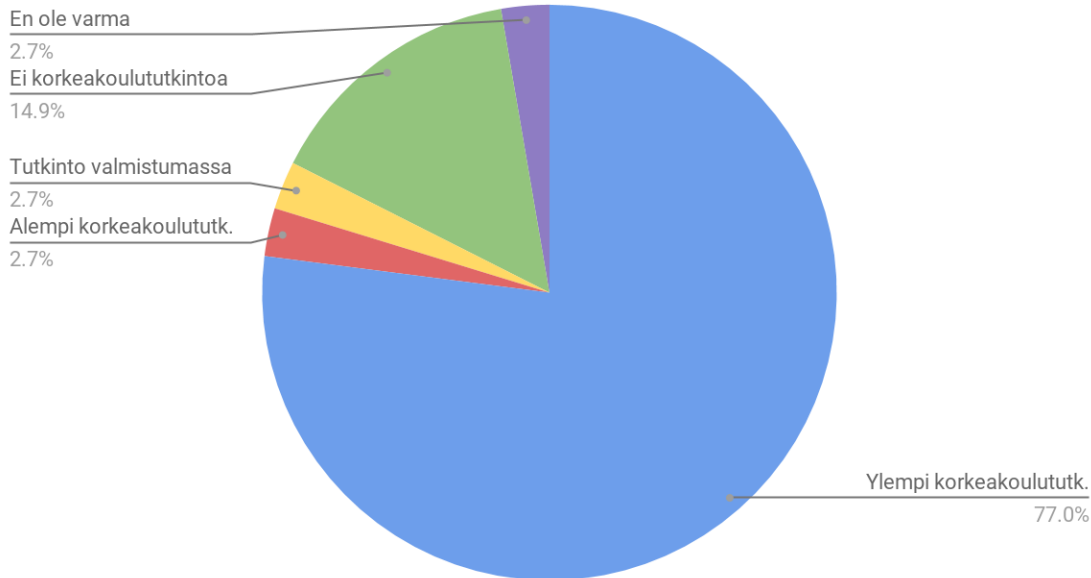
Opetustuntien määrä vaihteli todella suuresti kieli- ja opettajakohtaisesti. Tavallisimmat maininnat olivat 2 tai 4 opetustuntia viikossa, molemmissa kahdeksan mainintaa, sekä 8 ja 24 opetustuntia viikossa, näissä molemmissa seitsemän mainintaa. Joillakin opettajilla oli myös 30 opetustunnin määriä.

Oman äidinkielen opetuksessa tyypillinen tilanne on, että samassa opetusryhmässä olevat lapset voivat olla hyvin eri-ikäisiä ja heillä voi olla hyvin erilaiset kielelliset valmiudet. Usein yhdessä opetusryhmässä on lapsia aina alaluokilta lukioon asti. 36 opettajaa vastanneista kertoi, että palkkaus on sama, riippumatta siitä, miltä luokkatasoilta oppilaat tulevat. Vain 21 henkilöä, vajaat 27%, kertoi palkkauksen noudattavan oppilaiden ikäjaottelua. Moni opettaja jätti vastaamatta palkkausta koskevaan kysymykseen.

1.3 Opettajien koulutustausta

Oman äidinkielen opettajat ovat varsin korkeasti koulutuneita, 57 (72%) henkilöllä oli joko Suomessa suoritettu tai Opetushallituksen rinnastama ylempi korkeakoulututkinto ja kahdella henkilöllä tutkinto oli juuri valmistumassa. 11 henkilöllä oli alempi korkeakoulututkinto ja muutamalle oli epäselvää, onko heidän tutkintonsa rinnastettu Suomessa.

Opettajien koulutustausta

Suomessa opettajan pätevyyteen vaaditut 60 opintopisteen pedagogiset opinnot oli suoritettuna tai suoritettu tulossa lähiaikoina 59%:lla vastanneista ja 37% oli sellaisia, joilla ei ollut pedagogisia opintoja takanaan. Vakituiseen virkasuhteeseen vaadittavat opetettavan aineen aineopinnot oli suorittanut 53 vastaajaa (67%), näistä 21 vastaajalla aineopinnot oli suoritettu muusta kuin opetettavasta kielestä. Aineopintoja oli suoritettu muun muassa matematiikasta, biologiasta, bioteknologiasta, muista kielistä, musiikista ja eri uskontojen opetuksesta sekä suomi toisena kielenä -opetuksesta.

2 Opetuksen kehittämistarpeet

Kyselyn vastaajilta toivottiin ennen kaikkea näkemyksiä siitä, mitkä ovat oman äidinkielen opettamisen isoimmat haasteet ja kulmakivet. Vapaamuotoiset vastaukset olivat hyvin pitkälti samansuuntaisia, seuraavissa alaluvuissa vastaukset on ryhmitelty järjestykseen sen mukaan, mitkä tekijät saivat vastauksissa eniten mainintoja.

2.1 Isot ja heterogeeniset opetusryhmät

Kyselyn vastauksista kävi ilmi, että ylivoimaisesti suurimmaksi haasteeksi opettajat kokevat heterogeeniset ja suuret opetusryhmät. Oppilaat ovat eri-ikäisiä, välillä jopa eskarista 9. luokkaan, ja on ylipäänsä erittäin yleistä, että ala- ja yläkoululaiset ovat samassa ryhmässä. Oppilaille on erilaiset kieli- ja perhetaustat, ja heidän äidinkielen taitonsa eivät ole samalla tasolla keskenään. Joku saattaa vasta opetella kirjaimia, kun toiset tarvitsevat korkeamman tason opetusta.

Ryhmät ovat isoja, yleisesti niissä on yli 20 oppilasta, ja ryhmäkoot kasvavat jatkuvasti. Opettajat kokevat, että opetus ei ole tehokasta, vaan kaikki aika saattaa mennä järjestyksen ylläpitämiseen. Joillakin oppilailla on erityisen tuen tarpeita, mutta oman äidinkielen tunneille avustajaa ei saa. Opettajat haluaisivat pystyä huomioimaan jokaisen oppilaan ja keskittymään heidän yksilöllisiin tarpeisiinsa, mutta tämä ei näissä olosuhteissa ole mahdollista. Myös tuntien suunnitteluun menee enemmän aikaa, koska oppilailla on eri tasoista johtuen eri oppikirjat, ja opettaja joutuu tekemään monta tuntisuunnitelmaa yhtä oppituntia varten.

2.2 Opetuksen aikataulut

Opettajat kokivat erityisen ongelmalliseksi myös opetuksen aikataulut. Oman äidinkielen tuntien sijoittaminen koulujen lukujärjestyksiin on vaikeaa. Kyselyn vastauksissa esitettiin toive, että oman äidinkielen opetus tulisi osaksi oppilaiden lukujärjestystä. Silloin oppilaan muut oppitunnit, valinnaisaineet, kerhot ja harrastukset eivät menisi päällekkäin oman äidinkielen tuntien kanssa. Nykytilanne on se, että opetus on yleensä myöhään iltapäivällä, jolloin oppilaat ovat väsyneitä ja heidän on vaikea keskittyä. Koulupäivä on saattanut loppua paljon aiemmin, ja oppilaat eivät yleensä ole halukkaita tulemaan takaisin koululle, jos ovat jo menneet kotiin koulupäivän jälkeen.

Opetuspaikka ei yleensä ole omassa koulussa, jolloin oppilaat ovat vanhempien kuljettamisen varassa tai joutuvat matkustamaan busseilla. Tämä aiheuttaa ongelmia yläkoululaisille, jotka eivät ehdi oman koulupäivänsä jälkeen oman äidinkielen tunneille. Osa opettajista kokee lisäksi, että 2 x 45 minuutin opetusaika viikossa on liian lyhyt, eikä siinä ajassa ehditä riittävästi.

2.3 Työsuhteasiat

Opettajien vastauksissa toistuivat yleisenä ongelmana työsuhteeseen liittyvät epäkohdat. Kuvaavaa on, että epävarmuus omasta työsuhteesta ja sen jatkuvuudesta vaikutti siihen, että varsin moni opettaja jätti vastaamatta palkkakoodia koskevaan kysymykseen. Vakituista työsuhdetta on vaikeaa saada, työsuhteet ovat usein määräaikaisia, minkä perusteena on epävarmuus ryhmien muodostumisesta. Tämän vuoksi opettajat joutuvat hakemaan omaa työtään uudelleen joka vuosi, ja työn jatkuvuus on jatkuvasti katkolla.

Oman äidinkielen opettaja joutuu opetusvelvollisuuteen kuuluvien tuntien lisäksi matkustamaan eri koulujen välillä, ja 5-10 tunnin matkustusaika viikossa on opettajille palkatonta eikä sitä huomioida mitenkään. Yksi kyselyyn vastannut opettaja kertoi opettavansa joka viikko yhdeksällä eri koululla. Viikkotuntimäärät jäävät pieniksi koulujen välillä matkustamisen vuoksi, mikä puolestaan laskee tuntiopettajan palkkatasoa. Tämä asettaa oman äidinkielen opettajat eriarvoiseen asemaan muiden aineenopettajien kanssa. Työtunnit ovat lisäksi aina aikaisin aamulla tai iltapäivällä ja illalla, ja hyppytunneista johtuen työpäivät ovat pitkiä. Työn jatkuvuuteen vaikuttaa myös se, että ryhmä saatetaan yhtäkkiä lakkauttaa, jos esimerkiksi joku oppilaista muuttaa, vanhemmat eivät voi kuljettaa oppilaita, koululla ei ole tilaa tai opetusaika ei sovi oppilaille.

Oman äidinkielen opettajat toivovat, että he saisivat selkeät, reilut ja turvatut työsopimukset sekä saman statuksen muiden aineenopettajien kanssa. Tällä hetkellä he kokevat, että heidän työtään

ei kunnioiteta eikä arvosteta eikä heitä kohdella opettajina. Myöskin palkka on niin alhainen, että se ei aina riitä elämiseen. Myös puhelimen ja tietokoneen saaminen työkäyttöön helpottaisi työntekoa.

2.4 Oppimateriaalit, työtilat ja arviointi

Oman äidinkielen opettajat pitävät oppimateriaalin hankintaa vaikeana. Kaikille oppilaille ei ole olemassa soveltuvia oppikirjoja, puhumattakaan sellaisesta materiaalista, jolla voisi opettaa samaa teemaa koko ryhmälle, jossa on eri-ikäisiä ja -tasoisia oppilaita. Opettajat siis tekevät materiaalin pitkälti itse, mikä vie paljon aikaa. Osa opettajista tuo oppimateriaalia kotimaastaan tai huoltajat tilaavat sitä internetin kautta, mutta tähänkin liittyy ongelmia, esimerkiksi toimitusajat saattavat olla pitkiä. Lisäksi kaikkiin kieliin ei ole olemassa ulkomailtakaan tilattavaa materiaalia.

Oppilailla ei useinkaan ole omakielistä kirjallisuutta kotona, mikä tekee lukuläksyjen antamisesta haastavaa. Eräs opettaja toivoi, että saisi tilata lastenlehtiä äidinkielellä, jotta saisi innostettua oppilaita lukemaan. Ilmaista kopioitavaa materiaalia löytyy joskus internetistä, mutta kopiointi on vaikeaa, koska koulut rajoittavat kopioiden määrää niin, että se ei riitä oman äidinkielen opetuksen tarpeisiin.

Oman äidinkielen opettajilla ei ole omaa työtilaa, vaan koululta osoitetaan opettajan käyttöön jokin tila, jossa ei usein ole käytössä opetukseen tarvittavaa tekniikkaa. Opetustila saattaa vaihtua jopa kesken päivän, tai se ei olekaan ilman ennakkovaroitusta käytettävissä. Opettajat joutuvat kantamaan mukanaan kaiken käyttämänsä materiaalin, ja osa kertoo joutuvansa hankkimaan sen ilman korvausta.

Opettajien vastauksissa toistui yleisesti se, että oman äidinkielen opetuksen arvioinnin toivottaisiin tulevan takaisin varsinaiseen todistukseen. Nyt opetuksesta annetaan erillinen todistus, eikä arvosana vaikuta keskiarvoon. Arviointikriteereihin ja opetussuunnitelmaan toivottiin myös selkeyttä.

2.5 Yhteydenpito vanhempiin ja opetuksesta tiedottaminen

Oman äidinkielen opettajien vastauksista kävi ilmi, että he haluaisivat helpottaa yhteydenpitoa oppilaiden vanhempiin. Tällä hetkellä monilla opettajilla ei ole käytössä viestijärjestelmää, jonka kautta olla yhteydessä vanhempiin ja pitää vanhemmat ajan tasalla tehtävistä, poissaoloista, arvioinnista, käytöksestä ja opetussuunnitelmasta. Opettajat kokevat lisäksi, että vanhemmat tarvitsisivat apua lastensa kaksi- tai monikielisyyden tukemiseen. Kaikissa perheissä ei opettajien mukaan ymmärretä äidinkielen tärkeyttä lasten identiteetille, eikä sitä että äidinkieltä pitäisi käyttää kotona joka päivä. Vanhemmat saattavat pitää oman äidinkielen tunteja harrastuksena, ei koulun toimintana, eivätkä ole kiinnostuneita opetuksesta.

Vanhempien aktiivinen rooli vaikuttaa huomattavasti oppilaiden motivaatioon, minkä vuoksi vanhempien tukeminen olisi tärkeää. Erityisesti yläkouluikäisten oppilaiden olisi tärkeää nähdä äidinkielen merkitys tulevaisuutensa kannalta. Tässä iässä oppilaat jäävät helposti pois oman äidinkielen tunneilta, koska he saattavat hävetä omaa taustaansa ja yrittää peittää sitä.

Kaikki opetukseen oikeutetut eivät myöskään tiedä oman äidinkielen opetuksesta eivätkä osaa siihen hakeutua. Erityisesti, jos perheet eivät ole osa omaa kieliyhteisöään, he jäävät helposti ilman tietoa opiskelumahdollisuuksista. Yksi oman äidinkielen opettaja ehdotti kyselyn vastauksessaan, että vanhemmille järjestettäisiin infotilaisuuksia oman äidinkielen opetuksesta.

2.6 Tutkintojen rinnastaminen

Opettajan pätevyyteen vaaditaan Suomessa opetettavan aineen perus- ja aineopinnot. Oman äidinkielen opettajan asema on ongelmallinen, koska vain osassa opetettavista äidinkielistä järjestetään Suomessa yliopisto-opetusta. Vaikka opettajalla olisi omassa maassaan suoritettuna tarvittava määrä opetettavan kielen opintoja, niitä ei saa Suomessa rinnastettua, jos kyseisen kielen opetusta ei järjestetä aineopintoihin asti Suomessa. Tällöin opettaja joutuu opiskelemaan jonkun toisenkin aineen perus- ja aineopinnot saadakseen tutkintonsa valmiiksi. Myöskään muuta Suomen ulkopuolella suoritettua koulutusta ei huomioida millään tavalla. Yksi opettaja esitti lisäksi toiveen, että pedagogiset opinnot voisi suorittaa englanniksi.

2.7 Yhteistyö muiden opettajien kanssa

Oman äidinkielen opettajat kokevat työnsä yksinäiseksi, ja he toivovat enemmän yhteistyötä sekä oman äidinkielen opettajien kesken että heidän ja luokanopettajien, luokanvalvojien ja muiden aineenopettajien välille. Erityisesti toivottiin yhteistyötä ympäri Suomen samaa kieltä opettavien kesken, jotta materiaalin jakaminen ja yhteisten suunnitelmien tekeminen olisi helpompaa. Tällä hetkellä tilanne on monissa kunnissa se, että jokainen opettaja suunnittelee omat kurssinsa, ja uuden opettajan aloittaessa työ alkaa alusta.

Oman äidinkielen opettajat toivovat lisäksi, että luokanopettajat ja luokanvalvojat kannustaisivat oppilaita oman äidinkielen opiskelussa ja olisivat valmiimpia tekemään yhteistyötä, vaikka oman äidinkielen opettaja ei puhuisikaan suomea kovin hyvin.

Lopuksi

Oman äidinkielen opetuksella on tärkeä tehtävä sekä monikielisten lasten identiteetin että Suomen kielivarannon ylläpitämisen kannalta. Kyselyyn vastanneiden opettajien vastauksista tuli selkeästi esiin pyrkimys ja tarve kohottaa oppiaineen ja samalla myös opettajien asemaa. Koska valtakunnalliset suositukset ovat väljät, eikä niitä ole päivitetty, ovat kuntien käytännöt opetuksen järjestämisessä todella vaihtelevia. Tämän vuoksi oman äidinkielen opetus olisi nostettava jo opetussuunnitelman tasolla samaan asemaan muiden oppiaineiden kanssa. Tällöin toteutuisi myös oman äidinkielen opettajien toive samanarvoisuudesta muiden aineenopettajien kanssa.

Suurien ja heterogeenisten opetusryhmien vaatiman valmistelutyön ja eri koululla kulkemiseen kuluvan matka-ajan vuoksi oman äidinkielen opettajien päätoimisuuden tuntimäärää tulisi laskea työn vaatimalle tasolle. Vaatimusten pitäisi vastata yleistä päätoimisuuden tuntirajausta.

Oman äidinkielen opettajat toivoivat myös tiedotuksen lisäämistä. Tietoa oman äidinkielen opetuksesta on tällä hetkellä vaikeaa löytää Opetushallituksen internet-sivuilta, koska perusopetusta koskevalta sivustolta siitä löytyy vain pieni maininta Maahanmuuttajat-otsikon alta. Tietoa oman äidinkielen opetuksesta pitäisi lisätä, ja se täytyisi selkeämmin erottaa maahanmuuttajien opetuksesta. Tiedot voisi esimerkiksi siirtää suoraan Kieli- ja kulttuuriryhmien opetuksen alle.

Monien kuntien internet-sivuilta tietoa on usein vaikea löytää, ja tieto pitäisi olla muualla kuin maahanmuuttajat-otsikon alla. Tietoa olisi hyvä myös olla saatavilla muillakin kielillä kuin suomeksi. Oman äidinkielen opetuksen näkyvyyttä koulujen toiminnassa on lisättävä, jotta perheet ovat tietoisia mahdollisuudesta saada opetusta. Koulun ja perheiden kiinnostus ja aktiivisuus vaikuttavat suoraan oppilaiden motivaatioon.

Nyt toteutetun kyselyn tarkoituksena oli kerätä tietoa opettajien taustoista, opetuksen järjestämisestä eri kunnissa sekä opettajien työssään kokemista haasteista. Kyselyyn tuli runsaasti vastauksia, ja tämän perusteella on mahdollista vetää yleisiä johtopäätöksiä kyselyssä esiin tulleista oman äidinkielen opetuksen kehittämistarpeista. Osa haasteista kohdistuu opetusta järjestäviin tahoihin, ja selvityksen tehnyt yhdistys toivookin, että oman äidinkielen opetuksen järjestäminen pohdittaisiin uudelleen monessa kunnassa. Oman äidinkielen opettajat ry voi puolestaan ottaa joitain asioita hoitaakseen. Esimerkiksi valtakunnallisen yhteistyön koordinoiminen samaa kieltä opettavien välillä sopii hyvin yhdistyksen toimenkuvaan. Kysely vastasi erinomaisesti siihen tarkoitukseen, johon se laadittiin, ja lisäksi tulokset antavat hyvän pohjan Oman äidinkielen opettajat ry:n toiminnalle.

Raportin ovat laatineet Oman äidinkielen opettajat ry:n työntekijät
Tuulia Hautakoski ja Riitta Salin.

Lähteet

Opetushallitus 2004. *Opetushallituksen suositus maahanmuuttajien äidinkielen opetuksen perusteiksi*. Helsinki.

https://www.oph.fi/koulutuksen_jarjestaminen/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/perusopetus Luettu 11.4.2019

Opetushallitus 204. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsinki.

https://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf
Luettu 11.4.2019.